

Christine af Bro, bojorten från Kristinehamn

Skydda arvet mot brand

*Råd och tips för brandskydd av kulturvärden
Värmlands Brandhistoriska Klubb*

Självklart ska vi värna och vårda

Generationer före oss har byggt, sparat, vårdat och efterlämnat byggnader, redskap, bruksföremål och konstskatter. Idag har vi ett ansvar för att föra detta vidare.

De som samlar mycket på samma plats har ett stort ansvar för brandskyddet. En enda händelse kan förstöra många värdefulla minnen.

Denna broschyr ger stöd och råd om brandskyddet i hembygdsgårdar och andra samlingar. Den är framtagen av Värmlands Brandhistoriska klubb som påminner om brandskyddets utveckling i Värmland.

Lag om skydd mot olyckor:

Ägare eller nyttjanderättshavare..... skall i skälig omfattning hålla utrustning för släckning av brand och för livräddning vid brand..... och i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand och för att förhindra eller begränsa skador till följd av brand

Kulturminneslagen 1 kap 1§.

Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter....

Vårt historiska arv... ...och hur det kan gå

Värmland har många stora ståtliga herresäten och byggnader som bevarats genom århundradena, till glädje för oss när vi önskar få ett försök till inblick i dåtidens liv. Genom att skydda gamla byggnader och föremål mot brand, stöld och skadegörelse har vi goda förutsättningar att kunna bidra till bevarandet av våra historiska skatter. Branden är den mest och i värsta fall totalt förödande olyckan, här försvinner allt till skillnad från stöld där ändock föremål finns kvar. Oftast räcker det att vi med kunskap och lite fantasi vidtar åtgärder som förhindrar olyckans uppkomst. Stora förluster av kulturarvet i Värmland i modern tid är orsakade genom bränder bl.a.

- Bruskogs kyrka 1972, blixtnedslag, åskledaren var avgrävd. Kyrkan är återuppbyggd.
- Munkfors kyrka 1984, värmeelement lossnat under bänk.
- Nyrenoverade 1700-talsgården "Där ner" i Mårbacka 1996. Det var fel på skorstenen.
- S. Råda 1300-tals träkyrka 2001, dagarna innan ett brandlarm färdigmonterats. Orsaken är okänd.

Det bärgade ångfartyget Freja renoverades under flera år. Vid en brand 1996 förstördes fartygets inredning strax innan sjösättning. Men efter ett omfattande extraarbete trafikerar Freja åter Fryken.

Brandrisker

Glömska, slarv, brådska och stress ligger bakom många bränder. Den ”männsliga faktorn” anges ofta som orsaken till olyckor. I de flesta fall kan åtgärder i förväg minska risken. Tänk på placeringen av levande ljus. Kan ljuset välta, komma för nära brännbart material, antända hår eller kläder? Kan elektrisk värmeutrustning ofrivilligt övertäckas eller flyttas så att antändning sker? Är spotlights och belysningar olämpligt placerade så att för hög värme alstras? Innebär en reparation någon brandrisk?

För att hantera detta behövs egna rutiner, kontroller och ordningsregler. En brandskyddsansvarig bör utses och brandriskerna ska inventeras. Genom att införa dessa rutiner får man ett systematiskt brandskyddsarbete vilket alla verksamheter bör ha enligt ett allmänt råd (2001:2) från Räddningsverket.

Vad gör man för att förebygga bränder

Det är innehavare och brukare av lokal eller verksamhet som har ansvar för brandskyddet. Om annan ägare finns behöver ansvarsfördelning klaras ut. Brandskyddsprogrammet är en egen plan om brandskyddet. Planen innehåller inventering av risker, brandsläckningsutrustning, utrymningsvägar, kontrollrutiner och ansvarsfördelning.

Utrustning för brandsläckning är en förutsättning för att man genom en tidig insats skall kunna släcka en brand. Rätt handbrandsläckare är ett gott skydd. En lösning är ett automatiskt brandlarm kopplat till räddningstjänsten, alternativt ett enklare inbrotts-/ brandlarm med larm till vaktbolag, granne eller utvändigt blixtljus. Brandskyddet bör organiseras på lämpligt sätt.

I kulturhistoriska byggnader kan man behöva passa in brandskyddsutrustningen så att det inte stör helhetsintrycket. Det finns många olika lösningar. Tala med räddningstjänsten och länsantikvarien. Länets brandförsvarsförening eller räddningstjänsten kan ordna kurser i brandskydd.

Tillsyn (sk brandsyn) utförs av räddningstjänsten som en kontroll av att brandskyddet är tillfredställande. Det går ofta flera år mellan synerna. Vid brandsyn kontrolleras:

- risk för brands uppkomst,
- utrymningsvägar,
- risker för brandspridning
- möjlighet till släckning av brand.

Råd för brandsäkerheten

Skapa egna regler för internkontroll

Gör listor för internkontroll och genomför kontroller regelbundet, exempelvis varje kvartal

Ordningsregler och rutiner

Överväg rökförbud. Reglera hantering av askkoppar, aska från eldstad och levande ljus. När lokalen ej används kanske strömmen kan slås av. Försvara obehörigt tillträde och lås till vind och källare. Sektionera genom stängda dörrar.

Elektrisk utrustning – vanlig brandorsak

Kontrollera lampor, sladdar, kontakter. De skall vara hela och utan glappkontakter. Inga lampor placeras nära brännbart materiel. Element ska ha fungerande termostat och inte övertäcktas. Blinkande lysrör är en brandrisk så byt glimtändare och rör. Överväg jordfelsbrytare.

Eldstäder och eldning

Ha inte brännbara före mål i närheten av öppen spis. Gnistskydd och obrännbar yta behövs framför öppna eldstäder. Förvara aska i en plåthink. Vid tveksamheter kontakta skorstensfejarmästaren för att få goda råd. Elda aldrig nära hus. Ej ens vid uppvisning av tex smidesarbete

Skorstenar och tak

Håll rent och fritt murstockar. Elda inte vid stark blåst eller torka om det är risk för gnistor till torv, halm eller sticketak.

Efter åska kan brandrisk öka

Kontrollera el- och teleinstallationer liksom ev. åskledare efter nedslag. Nedslag kan medföra fel som efter en tid kan starta en glödbrand som kan utvecklas till full brand. Låt elektriker kontrollera.

Ombyggnad och renovering innebär extra risker

Vid svets- och skärbeten, så kallade ”heta arbeten”, gäller särskilda regler. Försäkringen kräver att den som utför sådant arbete har speciell utbildning.

Självantändning vid arbeten

Vid arbeten med träoljor, linoljor och dylikt finns risk för självantändning i indränkta trasor och penslar. Förvara dessa i tillslutet tätt kärl, gärna vattenfyllt.

Brännbart material

Papperskorgar ska tömmas. Lagra skräp på säkert ställe och lås in brännbara vätskor i säkra skåp. Upprätta rutiner för städning och sophantering m.m.

Byggnader

Äldre byggnader av trä saknar ofta invändigt brandskyddande beklädnad. Intressekonflikt kan uppstå vid brandtekniska förbättringar. Här gäller det att motivera andra åtgärder som försiktighet och regler för att ta bort brandrisker. Glöm inte bort förråd-slokaler och uthus. Håll efter torrt gräs.

Brandsektionering

Dela av lokalen genom att stänga dörrar när ingen är där. Då minskar risken för brandspridning.

Åtgärdsplan för brand underlättar

Gör en skiss över byggnaden, förklara konstruktioner, planera räddning av föremål. Ange telefon till kontaktpersoner. Kontrollera försäkringens omfattning och krav.

Inventarier är förtecknade

Listor, foton och ritningar placeras på annan plats i säkert skåp. Ange vad som är viktigast att rädda. Fotografera föremål och byggnader. Det underlättar även återbyggnad.

Föremål kan skadas

Det finns brandrisker vid underhåll och reparationer på veteranfordon, båtar eller andra föremål. Gör aldrig ”heta arbeten” utan tillstånd, utbildning och vakt.

Brandvakt behövs

Vid större evenemang bör någon vara brandvakt och hålla ett öga på säkerheten såväl mot brand som att tillåtet antal personer i lokalen ej överskrids.

Anlagd brand — pyromaner

Minska riskerna genom att låsa vissa utrymmen. Hålla fritt från brännbart material nära byggnader. Genom belysning och tillsyn kan sådant brott försvåras.

Släck- och räddningsutrustning

Brandsläckare ska vara skyltad, hel och kontrollerad. Medlemmar ska kunna hantera den vid brand. Larm eller brandvarnare kontrolleras regelbundet. Eventuella batterier byts årligen.

Synliga utrymningsskyltar

Utrymningsvägar ska vara fria från hindrande saker, dörrstängare ska fungera.

**- Det känns så tungt
att alla insatser gått
till spillo i en brand**

Herrgårdsflygel brann ned

Kulturtragedi i Karlskoga

**1800-talshus
helt utbränt**

Föreningens ordförande förkrossad

**"Reparationen
var precis klar"**

ÅSKOVÄDRET: Blixtnedslag orsakade flera bränder i Värmland

1700-talstorp totalförstört

KARLSTAD: Oklart vad som orsakade branden i KFUM-huset

Brand i Gustaf Frödings hus

En kulturskatt går upp i rök

- En kulturskatt av högsta värde har gått till spillo. Länsantikvarie Anders Hillgren kunde själv på plats konstatera att det inte

återstod någonting av Dår Ner efter den explosionsartade branden. Gården var, kulturhistoriskt sett, av riksintresse. Staten bidrog med 2,2 miljoner kronor till den nyss avslutade renoveringen. De äldsta delarna i huset var från 1700-talet.

nor till den nyss avslutade renoveringen. De äldsta delarna i huset var från 1700-talet.

Brandskydda kulturarvet

Läs "Brandskydd i kulturbyggnader". En handbok om brandsyn och brandskyddsåtgärder i kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Den är utgiven av Räddningsverket och Riksantikvarieämbetet. Beställes hos Räddningsverket tfn 054-135000. Beställningsnummer R00-180/97.

Denna broschyr är framtagen av stf räddningschef Per Modin, från Kristinehamn, som en gåva till Värmlands Brandhistoriska Klubb. (www.brandhistoriska.org). Föreningen Christine af Bro har ställt första sidans bilden till förfogande. Från Ångbåtsföreningen Freja har vi lånat bild på sidan 3. Övriga bilder är tagna av Björn Albinson som även medverkat vid redigeringen. Brandförsvarsföreningen i Värmland har gett ekonomiskt bidrag.